

SOM-UNDERSÖKNINGEN 1997 – GENOMFÖRANDE OCH UTFALL

SOPHIE JOHANSSON

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje år en nationell frågeundersökning – Riks-SOM. 1997 års undersökning är den tolfte i ordningen. Undersökningen genomförs som ett samarbete mellan tre institutioner - Institutionen för journalistik och masskommunikation, Statsvetenskapliga institutionen och Förvaltningshögskolan där forskare och projekt medverkar med frågor. SOM-undersökningen har genomförts sedan 1986 och 1992 gjordes för första gången en västsvensk motsvarighet, Väst-SOM, med samma inriktning som Riks-SOM. Varje undersökning genomförs under i det närmaste, identiska förutsättningar för att resultat från de olika åren skall vara helt jämförbara. Varje undersökning resulterar i en publikation där de medverkande forskarna redovisar sina resultat i kortare uppsatser. I varje sådan publikation finns ett metodkapitel (Reimer, 1987; Björkqvist, 1988, 1989; Bennulf, 1990; Kratz, 1991, 1992; Rönström, 1993, 1994, 1995, 1996; Johansson, 1997).

Population och urval

I SOM-undersökningarna används ett obundet slumpmässigt urval (OSU) som består av 2 800 personer i hela landet i åldrarna 15 till 80 år. År 1992 började även utländska medborgare bosatta i Sverige att inkluderas i urvalet. Detta för att SOM-undersökningarnas population bättre skulle avspegla befolkningen som helhet. Innan 1992 var urvalet 2 500 personer i åldrarna 15 till 75 år och utländska medborgare var alltså inte inkluderade i urvalet.

Frågeformuläret

Formuläret utarbetas i samarbete mellan SOM-institutet och de deltagande forskningsprojekten. Det består av sex sammanhållna delar:

Fråga 1-11 Massmedier
Fråga 12-26 Politik och samhälle
Fråga 27-31 Sverige och omvärlden

Fråga 32-44 Energi, kärnkraft och miljö
Fråga 45-64 Fritid, media och samhällsfrågor
Fråga 65-95 Bakgrundsfrågor

Svarspersonerna fick alltså 95 frågor att besvara. De flesta frågorna bestod av flera delar, varför den svarande fick göra ungefär 550 ställningstaganden. Formulärets omfång har ökat kraftigt under de senaste åren; år 1992 fick svarspersonerna ta ställning till 360 delfrågor. De allra flesta frågorna besvaras lätt med ett kryss i en ruta. Det finns ett fåtal frågor med öppna svarsalternativ. De öppna frågorna handlar bland annat om vilken morgontidning man läser, vilka samhällsproblem man tycker är de viktigaste just nu samt vilken bil man har i sitt hushåll. Även de flesta öppna frågorna är lättbesvarade och kräver endast ett kort svar.

Undersökningsplan och genomförande

Fältarbetet i 1997 års SOM-undersökning genomfördes av Gallupgruppen, som också ansvarade för Väst-SOM 1997. Själva fältarbetet var upplagt på samma sätt som tidigare år. Den första och huvudsakliga delen av fältarbetet genomfördes under hösten 1997. Det första utskicket gick ut den 6 oktober. Svarspersonerna fick då ett formulär, ett foljebrev, ett svarskuvert och en informationsbroschyr. Efter en vecka, den 13 oktober, sändes ett vykort till samtliga 2 800 personer i urvalet. På kortet tackades de som redan svarat på enkäten samtidigt som de som ännu inte svarat uppmanades att skicka in formuläret. Den 24 oktober skickades ett nytt formulär till alla som ännu inte svarat, tillsammans med ett påminnelsebrev. Drygt två veckor senare påbörjades telefonpåminnelserna och nya formulär skickades efter detta stadiet endast ut till de personer som inte kunnat nås per telefon samt till personer som vid telefonpåminnelsen sagt att de önskade ett nytt formulär.

Tre större telefoninsatser gjordes under fältarbetets gång. Ett problem som uppkom vid telefonaktiviteterna var att så en ökad andel respondenter inte gick att nå per telefon. Orsakerna till att de inte gick att nå var att de hade hemligt telefonnummer eller att de endast hade mobiltelefonabonnemang. Detta faktum föranledde oss att från och med förra året skicka ut ett extra utskick till dessa onåbara personer. Den 14 januari skickade vi ut ett nytt frågeformulär samt en minienkät till personer utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som lovat sända in enkät vid tidigare påminnelse, men ej gjort det.

I minienkäten fanns det möjlighet att ange varför man inte svarat, eller, om det inte var svarspersonen själv som läste brevet, varför denne inte svarat. Bland svarsalternativen fanns bland annat sjukhusvistelse, språksvårigheter samt utlandsboende med. Minienkäten var lyckad så till vida att vi kom i kontakt med 47 personer som antingen skickade in sin enkät eller meddelade oss varför

de valde att inte ställa upp. Utöver dessa kontakter tillkom ett antal telefonsamtal från svarspersoner som fått minienkäten. Fältarbetet avslutades den 29 januari.

Fältarbetet så sålunda ut på följande sätt:

6 oktober

Utskick av enkät, följebrev, broschyr samt svarskuvert.

13 oktober

Utskick av påminnelsevykort.

24 oktober

Utskick av påminnelsebrev med enkät och svarskuvert.

10-19 november

Telefonpåminnelser till svarspersoner som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

3-14 december

Telefonpåminnelser till svarspersoner som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

26 december-3 januari 1998

Telefonpåminnelser till alla som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

14 januari 1998

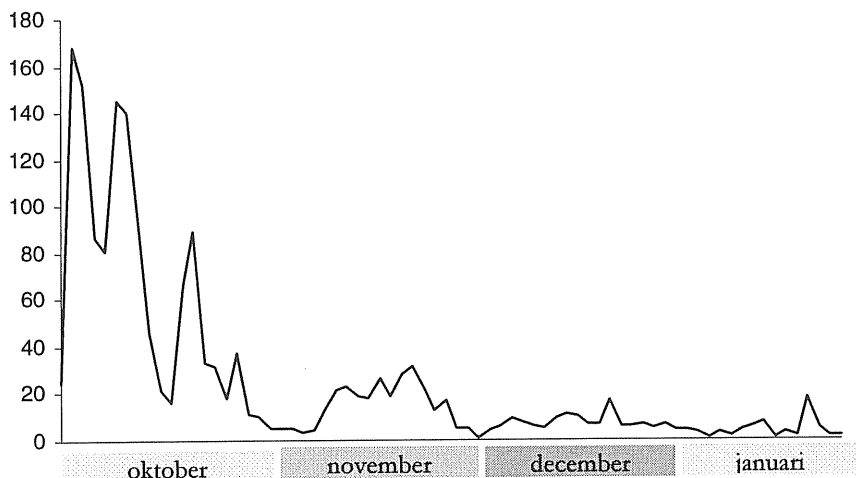
Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt minienkät till svarspersoner utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som ej sänt in enkät, med vid senaste telefonpåminnelsen lovat göra det.

29 januari 1998

Fältarbetet avslutas.

Under de första två veckorna av fältarbetstiden inkom över hälften av alla formulär som skulle komma att skickas in. Över 85 procent av det totala antalet enkäter hade inkommit sju veckor efter fältarbetets början. De sista 15 procenten var betydligt svårare att få in. Dessa inkom sporadiskt under november och december 1997 samt under januari 1998. Den 29 januari avslutades fältarbetet. I figur 1 redovisas inflödet av enkäter dag för dag under fältarbetet.

Figur 1   **Dagligt inflöde av enkäter i 1996 års Riks-SOM-undersökning**

Svarsfrekvens och bortfall

SOM-undersökningarna har under alla år haft en relativt hög svarsfrekvens. Svarsfrekvensen för samhällsvetenskapliga postenkätstudier ligger i allmänhet på mellan 60 och 70 procent, beroende på geografiskt område och typ av svarspersoner (Kratz, 1990; Ohlsson, 1986; Severinsson, 1990). Svarsfrekvensen för SOM-undersökningen har varierat från år till år och har legat på mellan 65 och 71 procent. Resultatet från 1997 års undersökning är bland de bättre, med 69 procent svarsfrekvens. Det är mycket positivt eftersom enkätens omfattning ökat och man skulle kunna tro att detta skulle påverka svarsfrekvensen negativt, men så har alltså inte varit fallet.

Under de elva år som Riks-SOM-undersökningen har genomförts har svarsfrekvensen sett ut som följer:

SOM-86:	68 procent	SOM-92:	71 procent
SOM-87:	70 procent	SOM-93:	70 procent
SOM-88:	69 procent	SOM-94:	67 procent
SOM-89:	66 procent	SOM-95:	65 procent
SOM-90:	66 procent	SOM-96:	69 procent
SOM-91:	67 procent	SOM-97:	69 procent

Det totala antalet svarande personer är 1 754 personer. Från det ursprungliga urvalet på 2 800 personer har 268 personer räknats bort som naturligt bortfall. Det naturliga bortfallet har blivit större på senare år. En orsak är att mer tid har lagts på telefonpåminnelserna att minienkäten tillkommit, vilket i sin tur resulterar i att fler personer som kan klassificeras som naturligt bortfall gått att nå. Det naturliga bortfallet består av personer som av naturliga skäl inte borde ingått i urvalet, till exempel människor som bor utomlands en längre tid eller som är svårt sjuka. I tabell 1 ges en översikt av det naturliga bortfallet i SOM-undersökningen 1997.

Tabell 1 Bortfall i Riks-SOM-undersökningen 1997

Ursprungligt urval	2 800
Bortdefinierade	268
varav	
sjuka, institutionell vård	77
bosatt/studerar/arbetar utomlands	92
adress okänd, avflyttad	37
ej svensktalande, ej kommunicerbar	55
avliden	7
Nettourval	2 532
Svarsvägrare, ej anträffade	778
Svar	1 754
Svarsfrekvens i procent	69,3

De senaste åren har antalet personer som avlägsnat sitt identifikationsnummer varit mycket lågt. I 1997 års undersökning var det sexton personer som hade avidentifierat sin enkät. Att de är så få kan delvis förklaras av att svarspersonerna i följebrevet får en utförlig försäkran om att deras svar kommer att behandlas anonymt.

Svarsfrekvens i grupper

Under åren 1986 till 1993 beräknades svarsandelen på bruttourvalet, det vill säga hela urvalet, inklusive det naturliga bortfallet. År 1994 började datamängden rapporteras på ett sådant sätt att det blev möjligt att beräkna svarsandelar även på nettourvalet - alltså bruttourvalet exklusive det naturliga bortfallet. Svarsandelarna i de olika grupperna för åren 1986 till och med 1993 presenteras i tabell 2a och för 1994, 1995, 1996 och 1997 i tabell 2b.

Tabell 2a Svansandelar i olika grupper för SOM-undersökningarna 1986-1993 (procent)

	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	SOM -93
<u>Kön</u>								
Män	66	68	65	65	66	64	70	66
Kvinnor	63	72	70	66	64	63	65	66
<u>Ålder</u>								
15-19 år	73	77	76	64	66	65	64	65
20-24 år	61	68	<i>60</i>	66	<i>59</i>	60	62	60
25-29 år	<i>60</i>	<i>62</i>	64	<i>59</i>	62	<i>56</i>	65	63
30-39 år	<i>60</i>	69	65	66	61	59	65	68
40-49 år	64	68	69	67	65	62	73	69
50-59 år	66	66	69	66	67	65	71	67
60-75 år	67	70	67	66	70	70	70	67
76-80 år	-	-	-	-	-	-	57	<i>60</i>
<u>Riksområde</u>								
Stockholm	53	66	59	61	63	<i>60</i>	66	63
östra Mellansverige	67	69	70	66	66	67	67	65
Småland och öarna	77	71	74	66	70	64	70	72
Sydsverige	68	72	67	61	<i>61</i>	61	<i>64</i>	64
Västsverige	62	74	66	<i>60</i>	66	62	68	71
norra Mellansverige	70	72	69	64	64	62	68	64
mellersta Norrland	69	72	64	63	67	71	68	65
övre Norrland	65	<i>64</i>	74	68	67	67	70	<i>62</i>

Kommentar: Den bästa svarsfrekvensen varje år är markerad med fet stil och den sämsta med kursiv stil. Procentbasen utgörs varje år av totala urvalet (=bruttourvalet).

Tabell 2b Svarsandelar i olika grupper för Riks-SOM-undersökningarna 1994, 1995, 1996 och 1997 (procent)

	SOM 1994	SOM 1995	SOM 1996	SOM 1997
Kön				
Män	67	65	67	68
Kvinnor	66	66	68	70
Ålder				
15-19 år	57	66	71	72
20-24 år	65	64	66	67
25-29 år	64	60	74	55
30-39 år	64	67	60	62
40-49 år	63	62	68	70
50-59 år	70	67	67	71
60-75 år	70	69	71	76
76-80 år	61	63	72	78
Riksområde				
Stockholm	65	64	63	64
östra Mellansverige	69	65	68	67
Småland och öarna	72	69	71	74
Sydsverige	64	67	64	70
Västsverige	66	63	69	70
norra Mellansverige	67	65	75	67
mellersta Norrland	63	68	70	74
övre Norrland	60	67	69	72

Kommentar: Den bästa svarsfrekvensen varje år är markerad med fet stil och den sämsta med kursiv stil. Procentbasen varje år har definierats som lika med nettourvalet.

Mellan könen är det inga stora skillnader i svarsfrekvens, medan det mellan åldersgrupperna skiljer sig åt en del. Tidsfaktorn torde spela stor roll. Man har helt enkelt inte tid att fylla i en enkät då man är mitt uppe i karriären och kanske även har hem och barn att ta hand om. Svarsbenägenheten i olika delar av landet varierar från år till år. Men det som kan sägas generellt är att storstadsregionerna i allmänhet har en låg svarsfrekvens. På det hela taget är skillnaderna i svarsfrekvens små år från år. Det gör att SOM-materialet måste anses ha en god representativitet.

I tabell 3 jämförs åldersfördelningen i SOM-undersökningarna mellan 1992 och 1996. Både urvalets och svarsmängdens åldersfördelning redovisas.

Tabell 3 Åldersgruppernas fördelning i SOM-undersökningarna 1992-1997 i jämförelse med Sverige totalt (procent)

	Ålder				procent	antal svarande
	15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-80 år		
SOM 1992						
urval	26	36	20	18	100	
svar	25	37	21	17	100	1889
SOM 1993						
urval	26	36	20	18	100	
svar	25	37	21	17	100	1857
SOM 1994						
urval	26	36	21	18	101	
svar	24	35	23	18	100	1704
SOM 1995						
urval	25	36	22	18	99	
svar	24	36	23	17	101	1777
SOM 1996						
urval	25	36	22	17	100	
svar	25	34	23	18	100	1779
SOM 1997						
urval	24	36	23	17	100	
svar	23	35	25	18	101	1754
Sverige totalt	27	37	20	17	101	

Kommentar: Uppgifterna om svenska folkets åldersfördelning är hämtade från Statistisk Årsbok 1993. Uppgifterna från undersökningarna före 1992 redovisas inte här men de har ett likartat mönster.

SOM-undersökningarnas representativitet, när det gäller åldersgruppernas fördelning, är mycket god. Både i urvalet och bland de svarande är fördelningen i det närmaste identisk med åldersfördelningen i Sverige totalt.

Internbortfall

Det interna bortfallet är ett mått på hur väl svarspersonerna fyller i sina formulär. Man ser på hur många människor som hoppat över en del av en fråga,

en fråga i sin helhet eller ett helt frågeblock. De formulär som sändes tillbaka helt tomma registrerades som svarsvägrare.

Internbortfallet i SOM-undersökningarna är i allmänhet lågt. De flesta frågorna i formuläret har ett internbortfall på endast två till fyra procent. Några frågor har emellertid ett högre internt bortfall, på runt tio procent. Det är dels frågor som kan upplevas som svåra eller tidskrävande att besvara, dels frågor som kan kännas alltför personliga. Exempel på frågor som kan vara svåra att ta ställning till är den öppna frågan om vilka samhällsproblem som är de viktigaste i Sverige just nu (fråga 15), frågan som rör finansmarknadens inflytande över samhället (fråga 24) samt frågan om vilken i geografisk indelning man känner sig mest hemma (fråga 67).

BakgrundsvARIABLER

I tabell 4 jämförs fördelningen mellan kön och åldersgrupper i SOM-undersökningarna 1992 till 1997 med hur fördelningen ser ut bland samtliga svenskar. I tabell 5 jämförs fördelningen mellan bakgrundsvARIABLERNA förvärvsställning och yrkesgrupp i SOM-undersökningarna 1992, 1993, 1994, 1995 samt 1996.

Tabell 4 Jämförelse mellan bakgrundsvARIABLER RIKS-SOM-undersökningarna 1992 till 1997 och samtliga svenskar (procent)

	SOM 1992	SOM 1993	SOM 1994	SOM 1995	SOM 1996	SOM 1997	Samtliga svenskar
Kön							
Män	52	50	49	50	47	49	49
Kvinnor	48	50	51	50	53	51	51
Ålder							
15-29 år	25	25	24	24	25	22	26
30-49 år	37	37	35	36	34	35	36
50-75 år	34	34	37	36	36	38	33
76-80 år	4	4	4	4	4	5	5

Kommentar: Siffrorna under kolumnen "samtliga svenskar" är hämtade från Statistisk Årsbok 1993.

Fördelningarna är i det närmaste identiska år från år både och i jämförelse med hur fördelningen ser ut i landet som helhet. SOM-undersökningarnas svarspopulation har såväl en mycket hög representativitet liksom den uppvisar hög

stabilitet över åren. Några förändringar kan emellertid skönjas. Vad gäller svarsbenägenheten hos män och kvinnor har det inte varit några större skillnader. Detta skulle möjligen kunna förklaras med en kombination av fördelningen i urvalet och att vi lagt ner mer krafter på telefonpåminnelser än tidigare. Det är möjligt att kvinnor är mer mottagliga för denna typ av personlig påminnelse än vad män är.

Tabell 5 Fördelning inom olika bakgrundsvariabler i SOM-undersökningarna 1992 till 1997

	SOM 1992	SOM 1993	SOM 1994	SOM 1995	SOM 1996	SOM 1997
Förvärvsställning						
Förvärvsarbete	58	54	56	55	54	52
Beredskapsarbete	1	1	1	1	1	2
AMS-utbildning	2	1	1	1	1	1
Arbetslös	5	7	6	7	6	6
Ålderspensionär	17	18	19	19	18	18
Förtidspensionär	4	4	4	4	4	6
Hemarbetande	2	3	2	1	2	2
Studerande	10	11	11	11	14	14
Yrkesgrupp						
Tjänsteman	26	26	25	28	25	29
Tjänsteman, arbetsledande	13	12	14	12	14	14
Tjänsteman, företagsledande	3	2	3	3	3	2
Arbetare	40	41	40	40	42	39
Arbetare, arbetsledande	7	6	6	6	7	7
Arbetare, egenanställd	1	2	1	1	1	1
Jordbrukare	2	2	2	1	1	1
Jordbrukare med anställda	0	0	0	0	0	0
Företagare	3	4	3	4	3	3
Företagare, 1-9 anställda	3	3	3	3	3	3
Företagare, 10 el. fler anställda	1	2	2	1	1	1

Referenser

Bennulf, Martin (1991) 'Samhälle opinion massmedia 1989 - metod och genomförande', sid 131-142 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Medier och opinioner*. SOM-undersökningen 1990. SOM-rapport nr 5. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs Universitet.

-
- Björkqvist, Karin (1988) 'Metodredovisning', sid 63-77 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *SOM-undersökningen 1987*. SOM-rapport nr 2. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) *Tidningsläsning i Gästrikland - en presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 28. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1989) '*SOM-undersökningen 1988. Metod frågeformulär kodbok*'. SOM-rapport nr 3. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Johansson, Sophie (1997) 'SOM-undersökningen 1996 - genomförande och utfall' sid 365-377 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Ett missnöjt folk?* SOM-rapport nr 18. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 3. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1991) 'Metod - genomförande, tillförlitlighet' sid 119-133 i Weibull, Lennart och Holmberg, Sören (red.), *Åsikter om massmedier och sambälle*. SOM-rapport nr 7. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1992) 'SOM-undersökningen 1991: Genomförande och tillförlitlighet' sid 221-235 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Trendbrott?* SOM-rapport nr 8. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Reimer, Bo (1987) 'SOM-undersökningen 1986: uppläggning och utfall' sid 5-7 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *SOM-undersökningen 1986. Genomförande Deltagare Huvudresultat*. SOM-rapport nr 1. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Rönström, Anna (1993) 'SOM-undersökningen 1992. Genomförande och utfall' sid 191-206 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport nr 9. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1994) 'Samhälle Opinion Massmedia 1993' sid 305-317 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Vägnal*. SOM-rapport nr 11. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1995) 'SOM-undersökningen 1994' sid 287-301 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Det gamla riket*. SOM-rapport nr 13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1996) 'SOM-undersökningen 1995' sid 433-446 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Mitt i nittioalet*. SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1990) *Tidningsläsning i nordöstra Skåne. Arbetsrapport nr 2*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Statistisk Årsbok 1986

Statistisk Årsbok 1993